

3. Матукова Г. І. Тренінгові технології в формуванні компетентностей майбутніх фахівців університетів / *Training of a competitive entrepreneur specialist in a university* / A. I. Matukova // *Nauka I studia; redactor naczelena dr. hed. Andrzej Goralczyk. – № 19(64). – Praga, 2012. – С. 28-35. ISSN 1561-6894*

4. Матукова А. І. Совершенствование системы управления персоналом: создание модели необходимых компетенций / А. И. Матукова // *Strategii si politici de management in economia contemporana (editia a III-a), 28-29 martie, 2014 / com org. : Turcanu Gheorghe [et al.]. – Chisinau: ASEM, 2014. – P. 127-131*

5. Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін: Навч. посібник / Ковальчук Г. О., Бутенко Н. Ю., Артюшина М. В. та ін.; за ред. Г. О. Ковальчук. – Київ.: КНЕУ, 2016. – 320 с..

УДК 332.02

Метеленко Н.Г.,

доктор економічних наук, професор,

ННІ ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету,

Храпкіна В.В.,

доктор економічних наук, професор,

Національний університет

«Києво-Могилянська академія»,

Шануров О.О.,

доктор економічних наук, доцент,

ННІ ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету,

Ажажа М.А.,

доктор наук з державного управління, професор,

ННІ ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету

ПОВОЄННИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОГО РЕГІОНУ СХОДУ УКРАЇНИ

Ефективним інструментом державного регулювання соціально-економічного розвитку регіонів, є бюджетна політика. Головною умовою її дієвості є пріоритетність фінансування охорони здоров'я, освіти та інфраструктури території у структурі бюджетних видатків. Фінансова децентралізація владних повноважень – необхідна умова досягнення стійкого економічного розвитку країни та її регіонів, що

доведено багаторічним досвідом європейської регіональної політики. В Україні реалізація політики фінансової децентралізації розпочалась із прийняттям Верховною Радою у грудні 2014 року змін до Бюджетного та Податкового кодексів України.

Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення територій та адміністративних центрів територіальних громад» від № 562 – IX від 23.07.2020 р. [1] визначено поняття «адміністративний центр територіальної громади», територія територіальної громади, адміністративний центр об'єднаної територіальної громади та ін. Кабінетом Міністрів України визначено адміністративні центри та затверджено території 1470 спроможних територіальних громад, у яких будуть проведені місцеві вибори у 2020 році на новій територіальній основі. Завдяки запровадженню міжмуніципального співробітництва громади отримали можливість консолідувати зусилля та реалізовувати спільні проекти. Зокрема 1354 територіальних громад уклали 604 договори про співробітництво [2].

Безсумнівним здобутком Державної стратегії регіонального розвитку на період 2021–2027 років (далі – Стратегія) [3] є передбачений у Стратегії диференційований підхід до створення умов для розвитку територій зі специфічними потребами. Стратегічною метою державної регіональної політики до 2027 року є розвиток та єдність, орієнтовані на людину – гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможній і демократичній Україні, забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу територій та їх спеціалізації для досягнення сталого розвитку країни, що створює умови для підвищення рівня добробуту та доходів громадян під час досягнення згуртованості в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному та просторовому вимірах. Важливим елементом у формуванні згуртованої держави є створення умов для реінтеграції тимчасово окупованих територій.

Щодо тимчасово окупованих територій слід зазначити, що з 24.02.2022 р., з моменту повномасштабного вторгнення російських окупантів на суверенну територію України та ведення довготривалих бойових дій, терористичних операцій з боку російської федерації впродовж 300 днів (станом на 20.12.2022 р.) територія України зазнала окупації, деокупації, руйнування, мінування, бомбардування, знищення або пошкодження об'єктів інфраструктури, тобто

Державна стратегія регіонального розвитку в частині реалізації Стратегічних цілей потребує уточнень оперативних цілей та завдань за напрямками з урахуванням функціональних типів територій.

На нашу переконливу думку, одним із пріоритетів у повоєнному відновленні України у процесі доопрацювання регіональних стратегій розвитку має бути передбачено вирішення таких проблем: формулювання нової ідентичності регіону, яка склалася внаслідок децентралізації та усталення суб'єктності громад; побудова «інституційної екосистеми регіону» (згода щодо базисних позицій розвитку) як основи для розбудови соціального капіталу; досягнення згуртованості навколо пріоритетних цілей розвитку регіону, активне залучення організацій громадянського суспільства; оптимізація та диверсифікація економічної структури на основі смарт – спеціалізації; поглиблення капіталізації регіонального потенціалу шляхом повнішого освоєння локальних ресурсів, зокрема на основі міжрегіональної взаємодії; встановлення співвідношення стратегії розвитку регіону з галузевими стратегіями та Державною стратегією регіонального розвитку; максимальна реалізація потенціалу міжмуніципальної (всередині регіону) та міжрегіональної співпраці.

На жаль ворог підступно напав на нашу державу і на сьогодні в результаті повномасштабного вторгнення загарбників більше 70% Запорізької області знаходиться під окупацією та відбувається знищення нашого ресурсного і людського потенціалу області.

План реалізації оновленої Стратегії розвитку Запорізької області полягає у здійсненні комплексної системи заходів, які зможуть забезпечити досягнення стратегічних цілей та створити безпечні умови та високу якість життя в регіоні, в якому гармонійно поєднуються високотехнологічна промисловість, розвинена транспортно – логістична інфраструктура, екологічне сільське господарство, відпочинковий та історичний туризм та безпечне довкілля. При цьому основним критерієм результативності Стратегії є зростання добробуту кожного мешканця Запорізької області. Запорізька область розташована в степовій зоні з характерним рівнинним ландшафтом з домінуванням чорноземних ґрунтів (70 % площі області), що сприяє розвитку сільського господарства та фінансовій стабільності територіальних громад. Цим скористались загарбники, які підло розграбували майно територіальних громад та

вивезли врожай 2022 р., використовуючи транспортні коридори в анексований Крим.

Природно-кліматичні умови Запорізької області дозволяють вирощувати в області майже всі сільськогосподарські культури, а також максимально сприяють розвитку курортно – туристичної діяльності та рекреаційному потенціалу узбережних територій, тому після перемоги в Запорізькій області ми відбудуємо все, що буде зруйновано окупантами і сформуємо сучасний європейський вектор розвитку області.

Результати дослідження «Smart specialisation in E&IA countries», проведеного групою експертів Joint Research Centre (JRC) Європейської комісії, виявили для Запорізької області 19 видів економічної діяльності, які можуть бути визнані такими, що володіють інноваційним потенціалом. Базуючись на результатах дослідження JRC та здійснивши поглиблене вивчення статистичної та аналітичної інформації щодо науково – дослідної та інноваційної діяльності в Запорізькій області в розрізі видів та підвидів економічної діяльності, а також враховуючи розвиненість необхідної інфраструктури, потенціал суміжних галузей, інвестиційну привабливість тощо, визначено перелік видів діяльності, які можуть сформувати основу для смарт-спеціалізації Запорізької області.

Такими видами економічної діяльності у перспективі можуть стати: виробництво чавуну, сталі та феросплавів; лиття металів; виробництво інших готових металевих виробів; виробництво інструментів і обладнання для вимірювання, дослідження та навігації (до цього виду економічної діяльності включено виробництво ендопротезів з молібденового і титанового складів); виробництво електродвигунів, генераторів, трансформаторів, електророзподільчої та контрольної апаратури; виробництво проводів, кабелів і електромонтажних пристроїв; виробництво машин і устаткування для сільського та лісового господарства; виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування [4].

Запорізька область – єдиний в Україні регіон, де виробляються всі види електроенергії. Електропостачання Запорізької області здійснюється від атомної, теплової електростанцій та гідроелектростанції, сонячної та вітрової електростанцій, розташованих на території області. Електростанціями області виробляється 29,5 % всієї електроенергії, що виробляється в Україні.

Основними споживачами електроенергії в області є промислові підприємства та населення. На жаль сьогодні Енергодар та ЗАЕС перебувають під окупацією.

Запорізька область відноситься до найбільш техногенно – навантажених регіонів України. Неминучим наслідком промислового розвитку області є значні обсяги викидів небезпечних речовин у повітря, погіршення стану водойм і ґрунтів, накопичення у великих обсягах промислових та побутових відходів [5]. Основну частку у забруднення атмосферного повітря м. Запоріжжя вносять промислові підприємства – найбільші забруднювачі, викиди яких становлять 60-70 % від загального валового обсягу викиду забруднюючих речовин. Найбільшими забруднювачами атмосферного повітря в регіоні залишаються підприємства чорної та кольорової металургії, теплоенергетики, хімії, машинобудування, харчової промисловості, на які припадає близько 90,0 % викидів всіх забруднюючих речовин [6].

Повоєнним інструментарієм державного регулювання розвитку Запорізької області, як промислового регіону Сходу України має бути курс на «озеленення» економіки та досягнення кліматичної нейтральності до середини XXI століття. Для української промисловості, яка залежить від європейських ринків, екологічна модернізація та «озеленення» стає тепер необхідністю, якою вона вже давно є для суспільства. У липні 2021 року уряд затвердив нові цілі України зі зниження викидів парникових газів (ПГ) – оновлений національно визначений внесок (НВВ2) до Паризької угоди, глобального договору з боротьби зі змінами клімату. Тож до 2030 року викидів парникових газів в Україні має бути на 65% менше від рівня 1990 року. Це означає зниження лише на 7% від рівня 2019 року.

Найбільші джерела ПГ у промисловості України – чорна металургія та виробництво неметалічної мінеральної продукції (зокрема цементу та інших будматеріалів). За НВВ2, саме на чорну металургію має припасти 88% від загального скорочення викидів у промисловості. Це великі заводи, розташовані в промислових містах – Маріуполі (зруйновано), Запоріжжі, Дніпрі, Кривому Розі та Кременчуці, а також коксохімічні та гірничо-збагачувальні комбінати (ГЗК).

Українська чорна металургія живе на виробничих потужностях, збудованих ще за радянських часів. Більшість обладнання морально й технічно застаріло через низькі темпи модернізації. Це призводить до низької ефективності виробництва, високого споживання палива та значних шкідливих викидів. Сучасні власники металургійних заводів свого часу вигідно приватизували їх і майже не інвестували в технологічну й екологічну модернізацію. Ніщо не заважало їм отримувати величезні прибутки, вкладаючи лише необхідний мінімум у підтримку життєдіяльності старого обладнання – з відповідними наслідками для довкілля та здоров'я працівників і мешканців міст. До сьогодні в Україні не було ефективної індустріальної політики, яка б стимулювала оновлення виробничих фондів та зниження забруднення. Досі майже чверть металу виплавляється в мартенівських печах, найбільш неефективних, які в країнах ЄС повністю замінили ще до 1990 року [7].

За міжнародними оцінками, виробничі витрати українських металургів дуже високі через старі немодернізовані потужності та високе споживання палива. Робота на застарілих технологіях та зношеному обладнанні призводить і до значно вищої, ніж у ЄС, вуглецевої ємності металургійної продукції. На одну тонну сталі (конверторний спосіб) в Україні в середньому викидається 2,38 тонни CO₂, тоді як у Європі – 1,95 тонни, і навіть у Росії менше – 2,1 тонни. Саме вуглецева ємність продукції, безпосередньо пов'язана з кліматичними цілями, зараз починає виходити на перший план.

2019 року Європейська Комісія (ЄК) ухвалила нову програму розвитку ЄС, так званий Європейський зелений курс (ЄЗК). Його мета – досягти кліматичної нейтральності на європейському континенті до 2050 року та забезпечити економічний розвиток без шкоди довкіллю. Кліматична нейтральність означає, що викиди ПГ не можуть бути більшими, ніж їх обсяги, що поглинаються, наприклад, лісами чи технологіями уловлювання вуглецю.

Щоб досягти кліматичних цілей і не вбити свою промисловість, ЄК оголосила про впровадження так званого механізму транскордонного вуглецевого коригування (СВАМ – carbon border adjustment mechanism). Механізм, який має запрацювати на повну з 2026 року, передбачає стягування «вуглецевого мита» з імпортованих до ЄС вуглецеємних товарів, якщо виробник не платить відповідну ціну за викиди в країні виробництва. Так Європейський Союз буде

захищати власні ринки від постачальників із країн, які не запроваджують ціну на вуглецеві викиди. На практиці це означатиме додаткову вартість доступу до ринків ЄС для країн із нерозвиненою кліматичною політикою, зокрема й для України. Тож заробляти конкурентну перевагу завдяки безкоштовним викидам ПГ стане за кілька років уже неможливо всім, хто розраховує торгувати сталлю, цементом чи добривами на ринках ЄС.

Наприкінці 2020 року GMK Center у дослідженні «Металургія України: Візія 2030» визначив, що «адаптація до світового тренду декарбонізації» – це один з основних стратегічних напрямків. У ньому поставлена ціль знизити викиди ПГ по сектору на 20% до 2030 року. Підходи до зниження викидів ПГ у секторі металургії можна умовно розділити на два типи: модернізації потужностей та заміна наявних виробництв на нові технології [7].

Після 2030 року значну роль у виробництві металу буде відігравати технологія прямого відновлення заліза (DRI), у якій замість коксу використовується природний газ, а подальша виплавка сталі відбувається в електродугових печах. Якщо електрика для таких печей буде вироблятися з відновлюваних джерел, то можна отримувати сталь із низькими викидами вуглецю. Ця технологія вже досить розвинена, особливо на Близькому Сході та США, де є доступ до відносно дешевого газу.

С України є загроза закриття підприємств та звільнення працівників металургійної галузі, але це наслідок технологічної відсталості, спричиненої багаторічним недофінансуванням технологічних інновацій із боку власників підприємств. Кліматичні загрози також реальні, вони вже сьогодні змінюють не лише наше довкілля, а й світові ринки, вимоги кредиторів та корпоративні стратегії конкурентів. Саме від ефективності політики нашого уряду та конструктивної позиції великого бізнесу буде залежати вибір – дотягнути до останнього без змін, закритися і розпустити працівників або ж вкладати в модернізацію вже сьогодні, залучаючи можливості, що відкриваються завдяки міжнародній кліматичній співпраці [7].

Слід зазначити, що у повоєнному періоді, враховуючи стратегічні орієнтири та вектор відбудови Запорізької області, як промислового регіону Сходу України, державна політика регіонального розвитку має будуватись з урахуванням сильних сторін: забезпеченість енергоресурсами та водними ресурсами;

територіальна близькість до міжнародного транспортного коридору Європа – Азія; диверсифікована і розвинута транспортна інфраструктура; високий рівень індустріалізації з акцентом на переробну промисловість; потужний економічний та науково – технічний потенціал; розвинутий сектор високотехнологічної продукції; мережу наукових та освітніх закладів тощо.

Перелік використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо визначення території та адміністративних центрів територіальних громад» від № 562 – IX від 23.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-20#Text> (дата звернення 30.10.2022).

2. Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> (дата звернення 20.10.2022).

3. Постанова КМУ «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки» № 695 від 05.08.2020 р. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення 30.10.2022).

4. Стратегія регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року. URL: <http://surl.li/efvjc> (дата звернення 10.10.2022).

5. Шапуров О. О. Макроекономічна стабільність та безпека країни через призму взаємозалежності економічних показників. Проблеми системного підходу в економіці. 2019. № 3(2). С. 256-262. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PSPE_print_2019_3%282%29_39 (дата звернення 20.10.2022).

6. Метеленко Н., Афанов Р. П., Телен Н. Сучасні проблеми стратегічних галузей промислового регіону. Вплив цифрової освіти на розвиток людського капіталу : матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (20-21 листопада 2019 року, м. Запоріжжя) Запоріжжя: ЗНУ, 2019. С. 54-57. URL: http://web.znu.edu.ua/NIS//2019/mater--ali_18-12-2019.pdf.

7. Кліматичні цілі та українська промисловість: модернізуйся або програй. URL: <http://surl.li/efvje> (дата звернення 02.10.2022).